

จะเน้นบทความนี้ซึ่งชื่อ “วิสัยทัศน์ของนายกรัฐมนตรีคนใหม่” เพื่อให้เหมาะกับเหตุการณ์ปัจจุบัน มีวัตถุประสงค์เพื่อกระตุ้นสังคมไทยทั้งหมดให้สร้างวิสัยทัศน์ใหม่ร่วมกัน

การเข้าใจความเป็นจริงใหม่

วิสัยทัศน์เกิดจากการเข้าใจความจริงและความเป็นจริง ถ้าขาดการเข้าใจความจริงและความเป็นจริงแล้ว ย่อมไม่มีวิสัยทัศน์ (ที่สอดคล้องกับความเป็นจริง) หรือการเข้าใจแต่ความจริงอย่างเดียว แต่ไม่เข้าใจความเป็นจริง ก็เกิดวิสัยทัศน์ที่กะพริ่งกะพริ้วและไม่นำไปสู่ความสำเร็จประโยชน์ ดังเช่นวิธีการของชาวพุทธไทยเกือบทั้งหมด ที่เอาหลักธรรมเป็นตัวตั้งแต่เพียงอย่างเดียว แต่ไม่เอาหลักความเป็นจริงของสังคมเป็นตัวตั้งรวมอีกหลักหนึ่ง

หลักธรรมนั้นเหมือนเดิมแต่ความจริงของสังคมตั้งแต่พุทธกาลถึงปัจจุบันเปลี่ยนแปลงมากที่สุดพรรณนา เมื่อชาวพุทธไม่เข้าใจความเป็นจริงของสังคม จึงได้แต่สรรเสริญธรรมะไปเรื่อย ๆ แต่ไม่มียุทธศาสตร์เพราะการที่จะมียุทธศาสตร์จะต้องเข้าใจทั้งความจริงและความเป็นจริง

ยุทธศาสตร์เป็นปัญญาที่ค้นคิดหาแนวทางปฏิบัติที่จะสำเร็จประโยชน์ โดยใช้ทั้งความรู้ความจริงและความเป็นจริงซึ่งรวมถึงประสิทธิผลและประสิทธิภาพของเครื่องมือที่จะแก้ปัญหา

ยุทธศาสตร์คือการใช้หลักธรรมด้วยปัญญา แต่เป็นปัญญาที่รวมเรื่องอื่น ๆ อีกมากมาย

ฉะนั้นการที่**ธรรมะไม่มียุทธศาสตร์** จึงทำให้ไม่ได้ผลแม้ธรรมะจะเป็นของดี ซึ่งควรขยายความเข้าใจธรรมะให้กว้างสมความหมายให้รวมถึงปัญญาที่กำหนดยุทธศาสตร์ได้ด้วย

ชาวพุทธที่ดี ๆ นั้นเป็นขุมกำลังที่สำคัญของการพัฒนา ที่พูดมานี้เพื่อกระตุ้นชาวพุทธให้สามารถพัฒนาศักยภาพของตนให้สูงขึ้น โดยไม่เอาแต่สรรเสริญหลักธรรมอยู่เท่านั้นแต่ศึกษาให้เข้าใจความเป็นจริงของสังคมปัจจุบัน

และสามารถกำหนดยุทธศาสตร์ให้เกิดความดีขึ้นมาได้

สังคมปัจจุบันต่างจากสังคมครึ่งพุทธกาล หรือครั้งต้นรัตนโกสินทร์หรือสังคมเมื่อ ๕๐ ปีก่อนมากสังคมแต่ก่อนแยกกันอยู่เป็นส่วนๆ เป็นสังคมที่ดีขึ้นขึ้นกับการกระทำ (กรรม) ของตัวเอง อะไรที่เกิดขึ้นที่ยุโรป หรือตะวันออกกลาง หรือกรุงเทพฯ ไม่มีผลกระทบต่อการทำมาหากินของคนในหมู่บ้านที่ห่างไกลในประเทศไทย

แต่สังคมปัจจุบันเชื่อมโยงติดต่อกันหมดอย่างสลับซับซ้อนและเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ผลกระทบเกิดขึ้นจากปัจจัยที่อยู่ห่างไกล อันชาวบ้านไม่สามารถควบคุมได้ เช่น ราคามันสำปะหลัง ราคายาง ราคาข้าว ขึ้นกับราคาในตลาดโลกซึ่งขึ้นกับปัจจัยอีกหลายๆ อย่าง เช่น การตัดสินใจของประชาคมยุโรป การออกกฎหมายการเกษตรในสหรัฐอเมริกา ฯลฯ หรือหุนถล่มเกิดจากปัจจัยที่อื่นในโลกที่คนไทยควบคุมไม่ได้

ในสังคมที่เชื่อมโยงและสลับซับซ้อนเกิดวิกฤตในเรื่องต่างๆ ได้ง่ายเพราะได้รับผลกระทบจากปัจจัยแม้น้อยนิดที่ใดในระบบก็หวั่นไหวได้ง่าย (ควรอ่านทฤษฎีวิทยาศาสตร์ที่ว่าด้วย chaos)

สังคมที่มีความเข้าใจเก่าๆ จิตสำนึกเก่าๆ ใช้หลักการเก่าๆ จึงไม่สามารถเผชิญกับความสลับซับซ้อนของสังคมใหม่ๆ ได้

สถาบันทางสังคมที่เคยได้ผลในสังคมเก่าๆ มาบัดนี้ไม่ได้ผลเสียแล้ว ไม่ว่าจะเป็นสถาบันทางการเมือง สถาบันทางราชการ สถาบันทางศาสนา สถาบันทางการศึกษา

สถาบันเหล่านี้ใหญ่โตแต่ไม่มีพลังในสถานการณ์ใหม่ที่สลับซับซ้อนและอ่อนไหวจึงเกิดความเสื่อมทรามทั่วไปหมดความเสื่อมทรามคือความไม่ถูกต้อง ไม่ว่าจะเป็นทางเศรษฐกิจ จิตใจ จิตวิญญาณ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม หรือการเมือง รวมเรียกว่าเป็นวิกฤตการณ์ทางศีลธรรม (moral crisis)

วิกฤตการณ์ทางศีลธรรมมีผลกระทบต่อมนุษย์อย่างใหญ่หลวงเพราะมนุษย์โดยธรรมชาติต้องการศีลธรรม

การปลูกปล้ำเดี่ยวเชิงัญจะให้สถาบันทางสังคมต่างๆ กอบกู้ศีลธรรมในรูปเดิมๆ จึงไม่ได้ผล สถาบันนั้นๆ ยังเอาตัวเองไม่ค่อยรอดในสถานการณ์ใหม่ ไม่ใช่ว่าในสถาบันต่างๆ ไม่มีคนดี แต่ต่อให้ตัวอย่างไรสถาบันในรูปเก่าๆ ก็ไม่สามารถเผชิญกับความแรงของปัญหาสังคมสมัยใหม่ที่สลับซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้

วิกฤตการณ์ทางศีลธรรมเป็นเหมือนอะไรที่ใหญ่โตที่กดทับมนุษย์อยู่อย่างมองไม่เห็นทางสลัดออกทำให้เกิดความมุ่งง่วน บีบคั้น ท้อถอย สิ้นหวัง (hopelessness)

ความรู้สึกสิ้นหวังมีผลกระทบอย่างแรงต่อระบบร่างกาย และพฤติกรรมของมนุษย์ ในท่ามกลางสภาพอย่างนี้จะเกิดการกล่าวหา และทะเลาะกันสูง การกล่าวหาและทะเลาะกันที่จะทำให้สถาบันต่างๆ ทำงานอย่างได้ผลในกรอบเดิมคงจะเป็นไปไม่ได้ เพราะในความเป็นจริงของสังคมใหม่ ไม่มีสถาบันใดๆ จะแก้ปัญหาได้ในกรอบเดิม ฉะนั้นนอกเหนือไปจากการกล่าวหาและทะเลาะกันแล้ว ควรจะต้องระลึกไว้ว่าควรทำความเข้าใจความเป็นจริงใหม่และแสวงหาวิธีแก้ปัญหาในกรอบใหม่ร่วมกันซึ่งถ้าเข้าใจก็ไม่เป็นการยากนักที่จะแก้ปัญหา และทุกคนมีความสำคัญและมีบทบาทได้

กระแสใหญ่ของโลก

มีการพูดถึงความเป็นโลกเดียวกันหรือโลกาภิวัตน์โดยพูดถึง๒เรื่องใหญ่ๆ คือ เศรษฐกิจโลกาภิวัตน์ และข้อมูลข่าวสารโลกาภิวัตน์

แต่ถ้าเห็นเพียง๒เรื่องก็นับว่าไม่สมบูรณ์เป็นอย่างยิ่งเพราะมีกระแสใหญ่อื่นๆ ของโลกอีกที่บ่งให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงชั้นพื้นฐานแห่งมนุษย์กำลังเกิดขึ้น กระแสใหญ่อีก ๖ อย่างที่เป็นกระแสโลกคือ

๑. ประชาธิปไตย
๒. สิทธิมนุษยชน
๓. ความเท่าเทียมกันระหว่างหญิงชาย

๔. จิตสำนึกเรื่องสิ่งแวดล้อม

๕. ชุมชนและความเคลื่อนไหวเรื่องประชาสังคม (Civil Society)

๖. การคิดแบบเชื่อมโยงเป็นบูรณาการ (integrative mind)

สิ่งเหล่านี้สะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ๔ อย่างดังนี้

๑. การเปลี่ยนจิตเป็นจิตที่เชื่อมโยงเป็นบูรณาการ

ปัญหาที่แล้วมาของมนุษย์คือความคิดแบบแยกส่วน มาบัดนี้กำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่การคิดแบบเชื่อมโยงมากขึ้น เช่น ระหว่างวิทยาศาสตร์กับศาสนา หรือระหว่างการแพทย์แผนปัจจุบันกับการแพทย์ทางวัฒนธรรมและสุขภาพทางจิตวิญญาณ (spiritual health) เรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญ เพราะเมื่อจิตมนุษย์เปลี่ยน ทุกอย่างก็จะเปลี่ยน

๒. การเคารพคุณค่าของมนุษย์

เรื่องสิทธิมนุษยชน ความเท่าเทียมระหว่างหญิงชาย และความเคลื่อนไหวมนุษยนิยมอื่น ๆ มีฐานจริยธรรมที่ฝังลึกอยู่ในการเคารพคุณค่าของมนุษย์ทุกคน ซึ่งเป็นฐานทางจริยธรรมที่ใหญ่มาก

๓. การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม

โครงสร้างทางสังคมเก่าเน้นที่ความสัมพันธ์กันด้วยอำนาจตามแนวตั้ง กระแสประชาธิปไตยและการกระจายอำนาจการมีส่วนร่วมความเข้มแข็งของชุมชน

ประชาสังคมคือกระแสใหญ่ของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมไปสู่ความสัมพันธ์ใหม่ตามแนวราบ ซึ่งนับวันจะใหญ่ขึ้นเรื่อย ไม่มีวันหวนกลับ เพราะเป็นธรรมชาติของมนุษย์

๔. ความปรารถนาที่จะอยู่ร่วมกัน

จิตสำนึกเรื่องสิ่งแวดล้อม กระบวนการสันติวิธี ความปลอดภัย

อย่างไม่เคยมีมาในประวัติศาสตร์ของมนุษย์ ขบวนการชุมชน และขบวนการประชาสังคม ล้วนสะท้อนความปรารถนาของมนุษย์ที่จะดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม การดำรงอยู่ร่วมกันนี้เป็นบรมอัตถคติหรือบรมธรรมที่มนุษย์ทั้งหมดจะบรรลุร่วมกัน

การเปลี่ยนแปลงพื้นฐานของมนุษย์ทั้ง ๔ อย่างนี้เป็นของจริง ขอให้ศึกษาถุติต การเปลี่ยนแปลงนี้จะเป็นกระแสใหญ่ขึ้นเรื่อยๆ จนภายใน ๒๐-๒๕ ปีข้างหน้า จะเป็นกระแสใหญ่ของโลกที่จะนำไปสู่การดำรงอยู่ร่วมกันของมนุษย์ทั้งหมด ถ้ามีวิสัยทัศน์ดังกล่าวก็จะไม่ทอดถอย หมดหวังหรือทุนทุรายต่อสภาวะวิกฤตที่กำลังเป็นไปเกินไปนักแต่จะพลิกสถานการณ์ไปสู่พลังสร้างสรรค์ได้

ศีลธรรมใหม่และวิธีการใหม่

ในการเผชิญกับปัญหาที่สลับซับซ้อนและเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว กรอบความคิดเก่าๆ และวิธีการเก่าๆ ใช้ไม่ได้ผลแล้ว ต้องการกรอบความคิดใหม่ และวิธีการใหม่อาจเรียกว่าเป็น **กระบวนทรรศน์ใหม่** (New Development Paradigm)

กระบวนทรรศน์เก่ามีฐานอยู่ในการแยกส่วน (Compartmentalization) และความสัมพันธ์เชิงอำนาจ หรือความสัมพันธ์ในแนวตั้ง (verticalization)

กระบวนทรรศน์ใหม่มีฐานอยู่ในความเชื่อมโยงเป็นบูรณาการ และความสัมพันธ์เชิงกัลยาณมิตร และการมีส่วนร่วม

ในกรอบความคิดใหม่ ถอดมาเป็นองค์ประกอบเชิงยุทธศาสตร์ใหญ่ ๓ ประการคือ

- **ศีลธรรมใหม่**
- **การสร้างความรู้**
- **การมีส่วนร่วม** ความเป็นภาคี ความเป็นประชาสังคม

ในการแก้ปัญหาของประเทศนั้นคงต้องทำเรื่องใหญ่ๆ หลายอย่าง เช่น ปฏิรูปการเมือง ปฏิรูประบบราชการ ปฏิรูปการศึกษา ปฏิรูปสังคม ซึ่งต้องพยายามสร้างความเข้าใจ และหาวิธีการทำให้ได้

ยุทธศาสตร์ ๓ ประการที่กำลังกล่าวถึงนี้ จะช่วยให้การปฏิรูปต่างๆ เป็นไปได้ง่ายขึ้น ซึ่งจะขยายความพอเป็นสังเขปดังนี้

๑. ศิลธรรมใหม่

ที่พูดถึงศิลปธรรมใหม่ ไม่ได้หมายความว่าหลักศิลปธรรมเก่าๆ ที่เรายึดถือกันมาไม่ดี แต่สิ่งเหล่านั้นไม่มีพลังในสถานการณ์ใหม่ ประกอบกับการเมืองการปกครองที่สร้างความเชื่อถือเคยชินกันมาจนเป็นวัฒนธรรมที่ขาดศิลปธรรม โดยเราไม่รู้ตัว

ถ้าประเมินอุปสรรคปัญหาทั้งหมดเพื่อแก้ปัญหาให้ได้ และถามว่าจะตั้งหลักศิลปธรรมใหม่อันเป็นศิลปธรรมใหญ่ที่จะมีผลกระทบต่อเศรษฐกิจจิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการเมือง หลักศิลปธรรมใหม่นี้คืออะไร

หลักศิลปธรรมใหม่คือ **การเคารพความเป็นคนของคนทุกคนโดยเฉพาะของคนยากจนไร้อำนาจ**

สังคมไทยเป็นสังคมที่ไม่เคารพความเป็นคนของคนทุกคนโดยเฉพาะของคนจน แต่ให้สิทธิแก่คนมีอำนาจสูง การกระทำอะไรๆ ในสังคมจะทอดทิ้งคนจนหรือไปแย่งชิงของคนจน เราดำเนินการทางเศรษฐกิจที่ช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวยห่างมากขึ้น

เราไปแย่งชิงทรัพยากรของคนจน ไม่ว่าจะเป็นที่ดิน ป่าไม้ แหล่งน้ำ เมื่อเราไปเอาอะไรๆ ของเขามาหมดแล้วก็ไปเอาลูกสาวเขามาเป็นโสเภณี เป็นคนทำงานในภัตตาคารอบอบนวด “ต้องให้ฉันเปิดบริษัที่ลูกสาวของแกเสียก่อนฉันจึงเอาเงินให้แกกินข้าว”

คนจนทำงานแม้จะหนักและเสี่ยงภัย แต่ก็ต้องได้เงินตอบแทนน้อย เพราะเขาเป็นคนจนหรือคนชั้นต่ำ ใครๆ ก็รังเกียจคนจน ไม่ว่าจะเป็สถานที่

ราชการ สถานศึกษา โรงพยาบาล อยู่สลัมก็ถูกเขาเผาไล่ที่

เศรษฐกิจของคนชั้นบนล้ม (ตลาดหุ้น) รัฐบาลจะเข้าระดับประคอง แต่เศรษฐกิจของคนจนล้มแล้วล้มอีก ใครสนใจเข้าระดับประคองบ้าง เผลอๆ พระสงฆ์ที่มุ่งจะได้สมณศักดิ์เป็นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีอำนาจมากกว่าค่านึงถึงความเป็นคนของคนจน หรือซ้ำเติมคนจนว่าเป็นคนเลวร้ายต่างๆ ฯลฯ

นี่คือสังคมที่ขาดรากฐานทางศีลธรรมถ้าตราบได้สังคมยังไม่เคารพความเป็นคนของคนจน ปัญหาทางสังคมจะไม่มีทางแก้และจะมีมากขึ้นเรื่อยๆ จนวิกฤตและรุนแรง

สังคมไทยต้องสร้างรากฐานทางศีลธรรมใหม่ โดยเคารพคุณค่าความเป็นคนของคนทุกคนโดยเฉพาะคนจน แล้วแปลหลักศีลธรรมนี้ออกเป็นการกระทำในด้านต่างๆ เช่น ความเห็นอกเห็นใจ ความเอื้ออาทร เศรษฐกิจที่ค่านึงถึงการมีรายได้เพียงพอต่อการเลี้ยงชีพของคนจนทุกคนหาความเป็นปึกแผ่นของครอบครัว สิทธิมนุษยชน การศึกษา การคลัง การปรับปรุง กฎหมาย ฯลฯ เพื่อคนจน

การค่านึงถึงคุณค่าความเป็นคนของคนจนนั้นไม่ได้ค่านึงถึงการเผชิญหน้าระหว่างคนจนกับคนรวยในทำนองใครได้เปรียบเสียเปรียบ

ถ้าลองเห็นคุณค่าความเป็นคนของคนจนจริงๆ แล้ว มีทางออกที่สวยงามเป็นอันมากที่ไม่ใช่แบบแพ้ชนะ แต่เป็นการชนะร่วมกัน

พื้นฐานทางศีลธรรมเรื่องการเห็นคุณค่าของความเป็นคนของคนจนนี้จะก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในสังคมเพื่อมุ่งไปสู่การดำรงอยู่ร่วมกันหรือบรมธรรมดั่งกล่าวข้างต้น

๒. การสร้างความรู้

นี่เป็นการสร้างวัฒนธรรมใหม่อีกอย่างหนึ่งซึ่งถือเป็นรากฐานทางศีลธรรมด้วย สังคมไทยแต่โบราณนั้นมีอาหารอุดมสมบูรณ์ ไม่ต้องขวนขวายทำอะไร มากก็มีอยู่มีกินอย่างสบาย

ความสัมพันธ์แบบนายกับไพร่ก็ทำให้ไม่ต้องแสวงหาความรู้เพราะ

นายก็ใช้อำนาจสั่งไปเลย โพรก็คอยรับคำสั่งนาย ขึ้นไปแสวงหาความรู้ นายอาจไม่พอใจเพราะนายอยากให้โพรทำตามคำสั่งมากกว่าเที่ยวไปแสวงหาความรู้ นี่เป็นอดีตกรรมของสังคมไทยที่กำลังทำร้ายสังคมไทยอย่างสาหัส สาครกร์อยู่ในปัจจุบัน สังคมไทยปัจจุบันต่างจากสังคมโบราณที่มีคนมากขึ้น ทรัพยากรน้อยลงและมีปัญหาหายากๆ มากมายที่ต้องการ “การสร้างความรู้” จึงจะแก้ปัญหาได้

ตรงนี้ต้องการความเข้าใจเพราะคนไทยเข้าใจเรื่องความรู้แบบกระต่อน กระแท่น คนไทยจะเข้าใจความรู้ว่าเป็นการไปท่องหนังสือ หรือท่องวิชา นี่ไม่ใช่การ “สร้างความรู้” จึงเอาไปแก้ปัญหาไม่ได้ เช่น

- ทำอย่างไรจะแก้ปัญหาของคนจนได้
- ทำอย่างไรจะปฏิรูปการเมือง และปฏิรูประบบราชการได้
- เงินใต้โต๊ะในสังคมไทยมีเท่าไร อยู่ในสภาพใด ทำอย่างไรจะทำให้

เป็นเงินบนโต๊ะ ฯลฯ

ปัญหาเหล่านี้ไปท่องหนังสืออย่างไรๆ ก็แก้ปัญหาไม่ได้ ถ้าไม่ไปวิจัย ให้รู้สภาพความเป็นจริง และรู้วิธีแก้ปัญหา การวิจัยเพื่อสร้างความรู้ให้รู้ความเป็นจริงและรู้ว่าจะแก้ไขอย่างไรจึงมีความสำคัญยิ่งการพูดถึงอะไรดีอย่างเดียวไม่พอ แต่ต้องสร้างความรู้ให้ตีประเด็นให้แตกกว่าเรื่องนี้ทำอย่างไรจึงจะได้ผล

การมีส่วนร่วมของประชาชนดังกล่าวในข้อต่อไปมีความสำคัญยิ่ง แต่การมีส่วนร่วมโดยขาด “ความรู้” ไม่ไปถึงไหน หรืออาจเกิดความรุนแรงขึ้น การมีความรู้เรื่องนี้ทำอย่างไรจึงเป็นกุญแจที่จะไขไปสู่การแก้ปัญหา

อย่างเรื่องการเมืองหลังเหตุการณ์พฤษภาคม ๒๕๓๕ ประชาชนตื่นตัวสูงแต่ขาดความรู้ว่าการเมืองจะดีขึ้นได้อย่างไร สิ่งที่คณะกรรมการพัฒนาประชาธิปไตย (คพป.) ที่ผมเป็นประธานทำ คือสร้างความรู้ให้ชัดว่าปฏิรูปการเมืองคืออะไร ถ้าขาดความรู้ก็โหมงโฉบไปเรื่อยแต่ทำไม่สำเร็จ ถ้าสามารถสร้างความรู้จริงขึ้นมาได้ กระบวนการทางสังคมก็จะเคลื่อนตัวไปได้

ระบบการศึกษาของเราทั้งหมดมีปรัชญาอยู่ที่การท่องวิชา แต่ไม่ได้อยู่ที่ส่งเสริมความสามารถในการสร้างความรู้ เนื่องจากระบบเป็นแบบนี้มานานประกอบกับข้อจำกัดในระบบราชการ การที่จะปรับปรุงภายในระบบเอง จะได้ผลไม่ทันการณต้องไขกลไกที่เป็นอิสระนอกระบบที่กระตุ้นการสร้างความรู้

ตัวอย่างกลไกที่เป็นอิสระนอกระบบที่กระตุ้นการสร้างความรู้ได้อย่างรวดเร็ว คือ

- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- สำนักงานส่งเสริมวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาแห่งชาติ (สวทช.)
- สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.)

แต่ความต้องการความรู้มีมากเกินไปที่องค์กรทั้งสามจะทำงานได้ทัน ฉะนั้นสิ่งที่นายกรัฐมนตรีและสังคมไทยควรทำต่อไปก็คือ

๑. เพิ่มงบประมาณให้องค์กรทั้งสาม และคอยช่วยกันดูแลอย่าให้การเมืองและหน่วยราชการเข้าไปครอบงำองค์กรทั้งสาม อันเป็นการผิดกฎหมายและทำลายความเป็นอิสระและประสิทธิภาพของการทำงาน สนับสนุนการสร้างความรู้ที่แสนจะขาดแคลน

๒. ตั้งองค์กรอิสระในการสนับสนุนการสร้างความรู้ในทำนององค์กรทั้งสามเพิ่มขึ้นอีกเช่นตั้งมูลนิธิวิทยาศาสตร์แห่งชาติโดยใช้เงินก้อนใหญ่พอสมควร

๓. สนับสนุนให้ภาคธุรกิจเอกชนตั้งองค์กรที่สนับสนุนการสร้างความรู้ให้มากๆ ในทำนองมูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ มูลนิธิฟอร์ด สถาบันคาร์เนกี ฯลฯ ซึ่งสหรัฐอเมริกาเป็นเหมือนแห่ง ที่ทำหน้าที่สร้างความรู้ภาคเอกชนไทยควรเข้ามาทำงานในรูปแบบ “เศรษฐกิจสร้างปัญญา” เพราะ “เศรษฐกิจโรงงาน” อย่งเดียวไปไม่ไหวแล้ว รัฐบาลควรสนับสนุนภาคเอกชนเชิงพาณิชย์และอื่นๆ ให้จัดตั้งองค์กรสนับสนุนการสร้างความรู้

๓. การมีส่วนร่วม ความเป็นภาคี ความเป็นประชาสังคม

สถาบันทางสังคมเก่าๆ ที่ทำงานเป็นแนวตั้งลงไปโดยเอกเทศ เช่น กรมต่างๆ ทำงานไม่ได้ผลแล้วควรกระจายอำนาจไปสู่พื้นที่ และส่งเสริมการทำงานแบบมีส่วนร่วม

การสร้างความเป็นภาคี(partnership)การสร้างความเป็นประชาสังคม (Civil Society) คือวิธีทำงานในกระบวนทรรศน์ใหม่

ความเป็นประชาสังคมเท่านั้นที่จะช่วยให้เศรษฐกิจดี การเมืองดีและสังคมมีศีลธรรม

ประชาธิปไตยที่ปราศจากความเป็นประชาสังคมยังไม่สามารถทำให้ประชาธิปไตยได้ผล ฉะนั้นมีความจำเป็นที่จะต้องสร้างความสามารถในการส่งเสริม ให้ชุมชน นักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน ภาครัฐ ภาคธุรกิจ ทำงานร่วมกันเป็นภาคีส่งเสริมให้เกิดประชาสังคม นายกรัฐมนตรีควรจะมีวิสัยทัศน์ที่เข้าใจความเป็นประชาสังคม

วิสัยทัศน์ใหม่วิธีการใหม่

ที่กล่าวมาข้างต้นเพื่อแสดงสถานการณ์ในสังคมสมัยใหม่ซึ่งใช้วิสัยทัศน์เก่าและกรอบการทำงานเก่าๆ แก้ปัญหาไม่ได้แล้ว

นายกรัฐมนตรีคนต่อไปจึงควรเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ใหม่ อันเป็นวิสัยทัศน์ใหญ่ที่เข้าใจความเป็นจริงใหม่ว่าสังคมสมัยใหม่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมแล้ว และควรมีวิสัยทัศน์ว่าประเทศต้องการกระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนา เพราะกระบวนทัศน์เก่าและวิธีการทำงานแบบเก่าๆ ใช้ไม่ได้ผลแล้ว

ควรเข้าใจกระแสความเป็นไปของโลกที่ไม่ใช่กระแสเศรษฐกิจโลกาภิวัตน์เท่านั้นแต่มีกระแสใหญ่อื่นๆ อันแสดงถึงกระแสของการเปลี่ยนแปลงของมนุษยชนพื้นฐาน กระแสนี้เป็นคุณอย่างใหญ่หลวงต่อการอยู่ร่วมกันของมนุษยชาติ และสิ่งแวดล้อม

นายกรัฐมนตรีควรจะเข้าใจถึงความจำเป็นของสังคมไทยที่จะต้องสร้างรากฐานทางศีลธรรมของสังคมใหม่ ให้เป็นสังคมที่เคารพคุณค่าความเป็นมนุษย์ของคนทุกคนโดยเฉพาะของคนยากจนควรจะเข้าใจความจำเป็นของสังคมไทยในการสร้างและใช้ความรู้ในการแก้ปัญหาของประเทศ ปรับเปลี่ยนการแก้ปัญหาที่ใช้หน่วยราชการเป็นตัวตั้งสั่งการตามแนวดิ่ง มาเป็นการกระจายอำนาจ การมีส่วนร่วม การสร้างความเป็นภาคี และสร้างความเป็นประชาสังคม

เรื่องเศรษฐกิจระดับบนเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ โดยเฉพาะต่อการอยู่รอดของรัฐบาล แต่ถ้านายกรัฐมนตรีสนใจเพียงเรื่องเศรษฐกิจระดับบนเท่านั้นก็ต้องถือว่ามิวิสัยทัศน์สั้น และจะแก้ปัญหาของประเทศไม่ได้จริง เพราะเศรษฐกิจระดับบนไม่ใช่เศรษฐกิจที่แท้จริง (true economy)

มนุษย์จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ทั้งระหว่างมนุษย์ และระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของมนุษยชาติหรือบรมธรรม เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ หากต้องอาศัยกระบวนทัศน์ใหม่และวิธีทำงานใหม่ นายกรัฐมนตรีและสังคมไทยควรเข้าใจกระบวนทัศน์ใหม่แห่งการพัฒนาที่จะทำให้สังคมไทยบรรลุการสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีฐานทางศีลธรรมคือการเคารพคุณค่าความเป็นมนุษย์ของคนทุกคน อันจะนำไปสู่สังคมที่มีสันติสุข